

StOKpaardje

Nieuwsbrief van Stichting 't Oude Kinderboek
jaargang 7, nummer 1, 2011

Colofon

Stichting 't Oude Kinderboek

Laarstraat 31

7201 CB Zutphen

0575-545117

oudekinderboek@hetnet.nl

di t/m vrij 13.00 - 17.00 uur

www.stichtingoudekinderboek.nl

issn 1873-9474

ABN-AMRO 61 17 46 190

StOK is een ANBI

Doelstelling:

Het verzamelen, bewaren en ter inzage geven van in principe niet recent verschenen kinder- en jeugdliteratuur, in het bijzonder uit het Nederlandse taalgebied.

Van het bestuur

Het StOKpaardje als nieuwsbrief!

Welkom lezer/lezeres bij Stichting 't Oude Kinderboek te Zutphen.

Als donateur, als Openbare Gelderse Bibliotheek, als lid van StOK's Comité van Aanbeveling, als subsidiegever/sponsor, als lener, als beheerder van een collectie kinderboeken, als lid van de Stichting Geschiedenis Kinder- en Jeugdliteratuur of als belangstellende kunt u met deze nieuwsbrief voortaan op de hoogte blijven van het wel en wee van onze unieke bibliotheek en van het nieuws uit de wereld van het oude kinderboek.

Twaalf jaar geleden begonnen als filiaal van Stichting Kinderboek Cultuurbezit in Winsum heeft StOK zich vanaf 2005 als zelfstandige stichting verder ontwikkeld en heeft het momenteel ca. 20.000 kinderen jeugdboeken, die via de Gelderse Catalogus bij vele Openbare Bibliotheken opvraagbaar zijn.

Komend jaar staan twee zaken hoog op de prioriteiten lijst: het verder opnemen van de OCLC/PPN nummers in ons bestand en het sti muleren van een samengaan met de openbare bibliotheken. Ik houd u op de hoogte.

Reint Jan Terbijhe, voorzitter StOK

Informatie over de nieuwsbrief

Van uitgebreide artikelen is in de nieuwsbrief een korte samenvatting opgenomen. Via [Meer] komt u bij de volledige tekst van het artikel op onze vernieuwde website, met de mogelijkheid het artikel af te drukken.

Gelijk met deze nieuwsbrief ontvangt u van ons een e-mail waarin u kunt aangeven of u onze nieuwsbrief wilt blijven ontvangen. Dit kunt u doen door uw aanmelding te valideren. Uw aanmelding kunt u te allen tijde ongedaan maken door u uit te schrijven via de link onder aan de nieuwsbrief.

Etalage

Doordat we een prachtige schenking ontvingen met enkele complete series, kwamen we op het idee om van februari tot april allemaal series in de etalage te zetten.

Iedereen kent de charme van een serie; een boek is niet uit als het uit is: er is altijd een vervolg. De vertrouwde figuren leven door of in elk geval de schrijfstijl waar je aan gewend bent.

En wat zijn er veel series! *Okkie Pepernoot, Bruintje Beer, Tup en Joep, Bak-ker-tje Deeg, Inde Soete Suikerbol, Marjoleintje, De olijke tweeling, de Kameleon-serie, Bob Evers, Karl May, Goud-Elsje, Pietje Bell, Biggles, Dokter Doolittle, De Vijf en Pitty* in alle klassen van de kostschool.

Wat een weelde al die series tussen boekensteunen in de StOK-etalage!

Recente schenkingen

- Aug. A. Boudens, *Honderdduizend gulden*. Helmond, Helmond, 3e druk, [1937]
- Jean Dulieu, *Het oliebolfeest*. Bussum, Van Holkema en Warendorf, 1970
- *Van januari tot december*. Leeuwarden, Hepkema & Van der Velde, [1912]
- Zuster Ma. Teresa, *Mijn schoonste feest*. Hilversum, Paul Brand, 2e druk, 1927
- Miep Diekmann, *Wie zei dat we zo schoon zijn?* Den Haag, Leopold, 1964

Bespreking van een boek uit een schenking

Wilt u weten wat een filmroman is of wat kwartjesboeken zijn? En wilt u gratis geld lenen? Lees dan de bespreking van het boek *Honderdduizend gulden*, een low-budget boek uit de jaren dertig, over een sluwe warenhuisdirecteur tevens oplichter. Genre, thema, illustraties en verteltrant maken dit boek tot een boeiende en nog altijd leesbare detective.

[\[Meer\]](#)

Kwartjesboeken

Over kwartjesboeken is in een eerdere uitgave van het StOKpaardje een artikel geplaatst, met als titel: '*Goedkope kwaliteit uit de crisistijd. Een pleidooi voor het (bijna) vergeten kwartjesboek.*', geschreven door Eef Nulden.

[\[Meer\]](#)

Donaties aan StOK aftrekbaar voor de inkomstenbelasting

Veel Nederlanders schenken aan goede doelen. Deze giften waren tot voor kort altijd aftrekbaar voor de inkomstenbelasting. Met ingang van 1 januari 2008 zijn deze giften slechts aftrekbaar als de begunstigde instelling door de belastingdienst is aangemerkt als ANBI (Algemeen Nut Beogende Instelling). StOK heeft deze kwalificatie. Dat betekent dat u uw donaties aan StOK samen met uw giften aan soortgelijke instellingen en binnen de grenzen van de wettelijke bepalingen kunt aftrekken van uw belastbaar inkomen voor de inkomstenbelasting. Verder betekent dit dat uw schenkingen en eventuele legaten aan StOK vrijgesteld zijn van schenkings- en/of successierecht. Het zal duidelijk zijn dat StOK blij is met deze erkenning omdat uw giften hard nodig zijn om ons werk te blijven doen. U zelf hebt er ook voordeel van omdat de fiscus indirect meebetaalt. Voor verdere inlichtingen zie www.belastingdienst.nl of bel de Belastingtelefoon 0800-0543.

Bijzondere schenking

Kortgeleden ontvingen we van de illustrator van de boeken van de *Kameleon*, Gerard van Straaten bericht dat hij een bijzonder boek voor ons had. Twee medewerkers gingen naar Empe, waar de tekenaar en zijn vrouw wonen, om de schenking in ontvangst te nemen.

Het is een exemplaar van *50 jaar Kameleon* met de handtekeningen van alle medewerkers aan het achterin staande lexicon, gesigneerd door de illustrator.

[\[Meer\]](#)

Stokstukje

Rie Cramer tekende en schreef *Februari, sprokkelmaand*, een fijn formaat prentenboek met aardige rijmpjes, uitgegeven bij Van Goor, Gouda. De tekeningen in zwartwit-grijsrood bevallen mij nog het best bij Rie Cramer, meer dus dan de veelkleurigheid. De versjes bieden de voorlezer altijd stof tot uitleggen, bijv. dat alle maanden een bijnaam hebben. Er zijn prentenboeken voor alle 12 maanden. StOK heeft ze! Een moderne uitgave heeft ze allemaal gebundeld. Geef mij de losse maanden maar! Rie Cramer is een van de vele vrouwelijke boekillustratoren die we gehad hebben. Laat een bovenbouw-leerling Beeldende vakken ze maar eens opsporen en er een fraai plaatjesboek over maken.

- Wist u overigens dat sprokkelmaand van het latijnse spurcalia komt? Een heidens reinigingsfeest gevierd in deze maand.

Bram van Ijperen

Waar vind ik mijn stukgelezen pockets heel terug? Wie waren de tekenaars die mijn dierbare kinderboeken illustreerden? En weet u van dat ene boek alleen nog een deel van de titel? Of wilt u de titels weten van de zondagsschoolboekjes uit uw jeugd? Wat is een carrouselboek?
Het antwoord op al deze vragen vindt u zeer waarschijnlijk op een van deze [websites](#).

Agenda

&

Berichten

Wat valt er nu te zien in Baarn, Dordrecht en het Belgische Hasselt. En voor welke exposities hoeft u de deur niet uit?

* Van 21-01-11 t/m 21-04-11 in de Centrale Bibliotheek Dordrecht de expositie 'De art deco van Ella Riemersma'. Ella Riemersma (1903-1993) illustreerde onder meer de jeugdboeken *De twee zusjes* (Chr. Moresco-Brants) en *'t Kind Ina* (Elsa Kaiser).

* 'Jeugdtijdschriften van 1883 tot 1950' en 'Kinderboeken van Bibliotheek Rotterdam' webexpo op www.geheugenvannederland.nl, uit de reeks 95 collecties.

* 'Beweegbare prentenboeken' te zien op de prachtige site van www.hetoudekinderboek.nl.

* Overleden in 2010: Margreet Bruijn. Minder bekend als haar vader (Cor Bruijn) heeft ook Margreet Bruijn kinderboeken geschreven. Enkele titels: *De wonderketting* en *Hannes Brinker of de zilveren schaatsen*, een bewerking van Mary Maples Dodge's gelijknamige boek uit 1865.

* Er komt een aanklacht tegen het Letterkundig Museum. Inzet is de opname van Annie M.G Schmidt in de expositie Pantheon. Het pleidooi wordt gehouden o.l.v. 'rechter' Philip Frerichs op 03-02-11. Info: Het literaire pleidooi (www.letterkundigmuseum.nl).

* Veel van de in deze nieuwsbrief genoemde boeken zijn te leen of liggen ter inzage in onze bibliotheek in Zutphen.

Heeft u naar aanleiding van de nieuwsbrief vragen of opmerkingen, dan kunt u [ons mailen](#).

Bespreking van een boek uit een schenking

Honderdduizend Gulden, Aug. A. Boudens, uitgeverij Helmond te Helmond, 1937, Nederlandse Jeugdbibliotheek, no.74, derde druk, illustraties van Gerrit de Morée.

Regelmatig krijgt onze stichting boeken aangeboden die onder de oude kinderboeken een aparte plaats innemen. *Honderdduizend Gulden* is er zo een. Het is een boek uit de serie zogenaamde kwartjesboeken en om meerdere redenen interessant. Niet om het verhaal, een klassieke detective, een jongensboek volgens het beproefde recept. Nee, het bijzondere zit hem in zaken als ondertitel, schrijfstijl, thema en illustraties.

Inhoud

Jaren 30. Volop crisis. Een allesbehalve saaie tijd. Er gebeurt van alles. In de kranten staan berichten over valsemunters. Geruchten over een communistische samenzwering doen de ronde. De sprekende film is nog maar net uitgevonden. Polygoon en cineac (cinéma d'actualité) zijn er al en op de Veluwe zendt Radio Kootwijk, 'een toverhuis met zonderlinge machines, het Nederlandse woord de wereld in.' Meneer Habbes, directeur en eigenaar van het gelijknamige

Rotterdamse warenhuis, het grootste van Nederland, gaat persoonlijk naar de bank om de jubileumbonus van 100 gulden voor zijn 1000 medewerkers op te halen. Terug op kantoor blijkt zijn geldkoffer valse biljetten te bevatten. Is de warenhuisbaas slachtoffer van een bende oplichters of profiteert hij handig van de 'nieuwsgierigheid' van gewiekste krantenredacteurs?

Ondertitel

'Zesdaagse filmroman voor jongens' luidt de ondertitel van ons boek. Een filmroman, wat is dat? Een soort boek dat leest als een film? Snelheid, spanning en beweging. Beeldend, sprekend en met het lawaai van de grote stad. We zitten tenslotte middenin de begintijd van de geluidsfilm. De namen van de hoofdstukken suggereren aanwijzingen voor een filmscript. In zes dagen tijd speelt de film zich af, op de Veluwe, in Rotterdam en Amsterdam. Hoofdstuk één is een soort proloog, de presentatie van cast en decors, terwijl het laatste veel weg heeft van een epiloog, gepresenteerd als 'journaalfilms'. De laatste woorden zijn: *Licht op!* Het boek is uit, de film afgelopen. Bedoelt de schrijver dit met een filmroman? Of is het de 'romanticatie' van een film? Het omgekeerde dus van een film gemaakt naar een boek. Vergelijk de term filmconcert, concert bij/muzikale begeleiding van een (zwijgende) film.

Vertelstijl

Door regelmatig gebruik te maken van korte, onder elkaar geplaatste zinnestelsels, van lange reeksen 'kommazinnen', krijgt het verhaal vaart en actie. Dit filmische effect wordt nog vergroot door de gezwollen taal en zwaar aangezette overdrijvingen. Vooral Habbes en zijn reclamestunts moeten het daarbij ontgelden.

Thema

In dit boek draait alles om geld: crisistijd, geldontwaarding, valsemunters, kopen, verkopen, en vooral winst maken. De tot kopen aansporende commerciële reclame (Habbes heeft Alles) speelt daarbij een prominente rol.

Illustraties

Die zijn zonder meer van een verfrissende moderniteit. Alleen de bandtekening al. Als je daar een oorspronkelijke afdruk van zou kunnen bemachtigen, hing je die in een strakke lijst thuis aan de wand. Kwartjesboeken hadden niet zelden goeie tekenaars.

Over de schrijver A.A. Boudens (1891-1971) is weinig bekend. Hij heeft meegewerkt aan een taalmethode voor het katholieke onderwijs en is de auteur van *Nederland in nood*. G. de Morée (1909-1981) illustreerde meerdere kwartjesboeken, met name die uit de kinderreeks. Hij was tevens schilder, graficus en glazenier.

Er valt nog wel meer over dit boek te zeggen, over typografische bijzonderheden of over opvallende taalfouten en andere slordigheden. Ook de maatschappelijke visie van de verteller komt u aan de weet. Enfin, leest u dat zelf maar. U weet waar u gratis *Honderdduizend Gulden* kunt lenen!

Bram van IJperen

Jaargang 7, nummer 1, 2011

Goedkope kwaliteit uit de crisistijd

Een pleidooi voor het (bijna) vergeten kwartjesboek

Hoe het begon

Het was 1932 en de wereld ging gebukt onder de economische crisis die in 1929 werd ingeleid met de beurskrach op Wallstreet. Uiteraard ging deze crisis ook aan Nederland niet voorbij. Er heerste grote werkloosheid en als je aangewezen was op de steun, dan was het thuis geen vetpot. Soms kon men zijn werk weliswaar behouden, maar dat ging dan wel gepaard met loonsverlaging. Als we bedenken dat een middelgroot gezin dat van de bijstand leefde destijds f 9 per week ontving en een postbode f 16 verdiende, dan begrijpt u dat voor de luxe-aanschaf als een (kinder)boek geen geld was. Vaak voorzagen men in de leesbehoefte door een boek te lenen in de buurtbibliotheek of bij nutsverenigingen. Ook van vrienden of vriendinnen lenen was gebruikelijk. Een gebonden kinderboek van f 1,50 vond men gewoon te duur. De directeur van uitgeverij Helmond, Hendriks, vond dat daar verandering in kon komen en bracht een reeks goedkope jeugdboeken op de markt. Die boeken moesten goedkoop zijn, maar wel van een behoorlijk niveau. Hij koos voor een type boek dat eenvoudig uitgevoerd was en gedrukt op wegwerppapier. Prijs: f 0,25 (vandaar de naam kwartjesboek) of gebonden f 0,40. Naast jeugdboeken werden ook nog enkele romanseries, meest detectives, uitgegeven (*Speciaalserie, Romans voor Allen*). Hun

bekendheid echter ontleenden de kwartjesboeken aan de jeugdboeken. Vandaar dat ik me in dit artikel daartoe beperk. De jongensboeken waren genummerd van 1 t/m 118, de meisjesboeken van 1 t/m 99. Er waren ook extra uitgaven, gemerkt met A of B. In totaal werden 172 jongensboeken uitgegeven en 101 meisjesboeken. Bovendien nog eens 60 kinderboeken.

Tot de jongensboeken behoorde een serie van 10, de *Menco Minkemareeks*, waaraan een prijsvraag was verbonden. Aan de hand van beschrijvingen in de boeken moest men zien uit te vinden waar de hoofdpersoon zich bevond.

De oudste kwartjesboeken hebben een meerkleurige voorkant. Vanaf 1934 werd die zwart-wit in een gekleurd kader. Ze verschenen van 1932 tot 1941. Daarna werden nog wel enkele boeken aangekondigd, maar door de oorlog zijn die nooit uitgekomen. Na 1945 heeft men geprobeerd de draad weer op te pakken. Er volgden nog een paar herdrukken, maar ook enkele nieuwe, waaronder het laatste boek in 1951.

Wie waren de auteurs

Maar liefst 63 Nederlandse en 6 buitenlandse auteurs schreven kwartjesboeken. Sommige vaderlandse schrijvers deden dit onder één of meerdere pseudoniemen. Ook schreven mannelijke auteurs meisjesboeken onder de naam van hun vrouw. Een voorbeeld hiervan is Hans de la Rive Box, die schreef onder de naam Nellie Wesseling. Het is best mogelijk dat zich achter de schuilnamen bekende schrijvers verborgen, die zodoende -het was immers crisistijd- een schnabbeltje hadden. Diverse (later) bekende auteurs werkten aan de reeks mee. Daartoe behoorden o.a. Hans de la Rive Box, Guus Betlem, Nor Heerkens, Hans Pennarts, Ivo Groothedde, Adri van Witzenburg, RieBeijer en Annie Hulsmann. Frans Meijer heeft de meeste kwartjesboeken op zijn naam, 30 stuks, allemaal onder pseudoniem (J. van Kesteren, Darja Bielkin, J.H. van der Heijden, Inge Engelström).

De meeste auteurs waren geen beroepsschrijvers. Ze hadden allerlei beroepen, maar er waren veel onderwijzers en journalisten onder hen. De schrijvers kwamen uit het hele land, maar in het begin opvallend vaak uit Oostelijk Brabant en 't Gooi. Ook hun leeftijd was nogal verschillend. Zo was Johan Wilgo rond de 60 toen hij zijn boeken schreef, terwijl Berjawit debuteerde als middelbare-schoolleerling.

Waarover schreven zij

De jongensboeken boden alles wat jongens in die tijd (en ook nu nog!) interessant vonden in boeken: spanning, avontuur en humor. Bovendien waren ze in een goede stijl geschreven. Verslonden werden ze dan ook. Ze bevatten veel informatie, o.a. over luchtvaart in *Met de Uiver naar Melbourne* van Nor Heerkens, een populaire schrijver in dit genre. Er zat volop spanning in zijn boeken zoals *Paul's avontuur in Limburg*, het eerste kwartjesboek! Er waren reisavonturen bij: de *Henk Rieverserie* van Karel Fernandez, boeken over radiotechniek, waaronder *De geheime zender* van Piet van der Zanden, sciencefiction, spionage en smokkelarij. Ook de armoede van de jaren dertig speelde een rol. Bij de meisjesboeken waren doorgaans de menselijke relaties in al hun diversiteit het

thema. Zo waren er kostschoolboeken en moderne Assepoester-verhalen (*Het verschoppelingetje* van Cor Lindeman). Ook in dit genre ontbraken humor en avontuur niet. Hoewel niet nadrukkelijk aanwezig vinden we in de kwartjesboeken de normen en waarden terug waarmee hele generaties waren opgevoed. Solidariteit tussen jongeren en ouderen van verschillende rangen en standen was zo'n vaste waarde (de serie *Zeven jongens van Jan de Wit*). In de latere kwartjesboeken komt ook de toestand in de wereld aan de orde. Zo zijn er een paar over de Spaanse Burgeroorlog en de dreigende Tweede Wereldoorlog. Een enkel boek heeft een pacifistisch karakter. Na mei 1940 moesten sommige boeken op last van de bezetter uit de handel worden genomen. Wat de illustraties betreft, hiervoor tekenden voornamelijk Charles Boost, Gerrit de Morée, Frans Mandos, Ko Koster en Rob de la Rive Box (broer van). Enkele auteurs illustreerden hun eigen werk en één illustrator, Piet Broos, schreef zélf kwartjesboeken.

Van zolder naar boekenkast

De meeste naslagwerken over jeugd-literatuur vermelden kwartjesboeken niet of nauwelijks. Ten onrechte, want slecht papier en laaggeprijsd betekent niet dat de boeken geen (jeugd)literaire kwaliteit hadden. De slappe kaften deden dus niet onder voor de hardcovers uit dezelfde tijd. Zoals gezegd werkten veel later bekende auteurs aan de reeks mee. Het is niet overdreven te zeggen dat sommige van hen die bekendheid mede te danken hadden aan de kwartjesboeken. Vandaag de dag zie je ze nog wel liggen bij antiquariaten of op boekenmarkten. Meestal zijn ze dan in een niet al te beste staat. Dat is niet verwonderlijk gelet op het slechte materiaal waarvan ze gemaakt waren. Toch moeten er nog heel wat op zolder liggen. Wellicht ook op de uwe en in dat geval adviseer ik u er nog eens een paar te lezen of *opnieuw* te lezen. Uit eigen ervaring weet ik dat u daar veel genoegen aan zult beleven.

Eef Nulden

Jaargang 7, nummer 1, 2011

Bronnen: Enkele artikelen van Joop Bekkers in *Boekenpost*

Bezoek aan de bekende illustrator Gerard van Straaten (86)

In oktober van het vorige jaar kregen we een telefoontje van dhr. Van Straaten, met de mededeling dat hij een bijzondere schenking voor ons had en of we die misschien konden komen ophalen.

Zodoende begaven we ons op 8 november naar Empe voor een bezoekje aan de tekenaar.

We werden hartelijk ontvangen in de ruime woonkamer, waar tussen nog veel onuitgepakte dozen de

bank voor ons was klaargezet. De verhuizing van Voorst naar Empe was net achter de rug. Na een kopje koffie begon dhr. Van Straaten zijn levensverhaal, af en toe bijgestaan door zijn vrouw.

Hij is opgegroeid in Velp in een gezin met vijf jongens. Alle vijf konden ze goed tekenen. Ze kregen tekenles van hun vader, die architect was. Alleen de oudste en de jongste hebben van tekenen echt hun beroep gemaakt en één werd architect. Toen hij klein was had Gerard al een grote liefde voor de natuur en hij wilde boswachter of zeeman worden. Op de lagere school blonk hij uit in tekenen, volgens zijn zeggen, geen kunst tussen al die heikneuters, die nog

nooit een potlood hadden vastgehouden. Ook op de H.B.S. haalde hij de hoogste cijfers voor tekenen en ging naar de Middelbare School voor Kunst en Kunstnijverheid, waar hij meteen een klas mocht overslaan. Helaas werd in 1944 de school door de oorlog gesloten en kon hij pas in 1947 afstuderen. In de oorlog woonde hij in Den Haag, waar hij het bombardement meemaakte. Hij trouwde met zijn jeugdvriendinnetje, ook uit een architectengezin, maar dan met vijf meisjes. De ouders kenden elkaar en de kinderen kwamen veel bij elkaar over de vloer. De gezinnen gingen ook samen met vakantie, o.a. naar Vlissingen, waar ook zijn liefde voor maritieme onderwerpen is ontstaan. In Giethoorn bouwde hij zelf een zeilkano, waar je ook in kon liggen.

Hij begon zijn carrière bij een reclamebureau, maar kwam al gauw te werken bij de Marten Toonderstudio's. Daar tekende hij strips onder het pseudoniem "Sidoan". Tot 1967 tekende hij bij Toonder voor kindertijdschriften, waaronder "Pep". Dan begint hij voor uitgeverij Kluitman met het illustreren van kinderboeken. Tot 1990 waren dat honderden boeken, waar onder de *Kameleon-serie*, *Pietje Bell*, *De Discus* en *Commissaris Achterberg*.

Voor zijn tekeningen had hij een heel archief met voorbeelden, die hij dan bewerkte als hij ze nodig had voor een illustratie.

Hoewel hij over zichzelf zegt dat hij een verlegen jongen was, praat hij nu openhartig over alles wat hem bezighoudt, over de oorlog, over tochten met een marineschip, zijn jeugd en over zijn jongste broer Peter, op wie hij behoorlijk trots is.

Dan komt nog de schenking. Een jubileumuitgave van *50 jaar Kameleon*, waarin een lexicon van plaatsen en personen die in de boeken spelen en een volledige lijst van alle Kameleonboeken. Voorin staan alle handtekeningen van de medewerkers aan het Lexicon en natuurlijk voor ons die van Gerard van Straaten zelf.

Lot van den Akker
Jaargang 7, nummer 1, 2011